

INTERVJU MED WILHELM JACOBSSON

- När är herr Jacobsson född?

- 1897 den 26 maj.

- Här på Iggesund då?

- Nä jag är född i Arbrå. Jag kom hit till Iggesund 1907. Sen har jag vare här till - ja jag var här till 1916, då sluta jag här å for härifrån å for opp i Norrland å såg mej omkring lite på alla fabriker uppöver å så där å jobba lite här å där. Sen kom jag tebaka 1920 å fick börja på kontorsbygge här. Å sedan blev jag arbetslös å så fick jag börja på Forsavägen å vara mä å bygga den. Å sedan 1921 vart dä fabriken, å där blev jag kvar till jag pensioneras, så jag var där i förtitre år.

- Vilken avdelning var det Ni var på?

- Ja dä var olika avdelningar. Jag börja i skislåssningen. Sedan var jag utarbetare ett tag å sprang som extra i driften, när folk var sjuk å hade semester å så där i olika avdelningar. Å ett tag blev jag intagen som solobrännare, å där var jag i - ja dä var nog fem, sex år ungefär. Sedan fick jag ordinarie plats i kylarhuse som kylarberedare. Så dä var dä sista jobbe jag hade dä.

- Vad var det för arbete, vad gick det ut på?

- Dä var lämpligt arbete, dä var dä visst, fast dä var syrer å gaser alldeles förfärligt. Man vart alldeles förstörd. Så de har jag känning av än i dag. Om d'ä tjock luft ute, då blir jag tätalldeles i luftrörena, men är dä klart å fint då går dä bra. Ja just dä. Joodå. Ska vi tala om gamla Iggesund, när jag börja arbeta, då bodde vi i en kasern häruppe som heta gamla nian. Tjugefyra familjer i samma kåk. Ett rum. Å då kan jag tala om att då var'e en tid vi var tjugeett minderårigt barn som skulle ut på hopp å lek i samma trapp. Så dä var inte så roligt. Näädå, dä var dä inte. Fast dä har ju blive bättre under årens lopp. Så nu i den kasern sen han blev ombyggd, så är de åtta familjer, å dom har två rum å kök. Å om vi ska tale om - om vi ska tale om när jag börja på Iggesund, börja i järnverke. Hade sex öre timmen, tie timmars dag, sju å tjuge på avlöningen, fjorton dagar.

- Vad hade Ni för syssla då?

- Jag klippa hop slipstål som dom sålde till Japan. Stog å slog utav dom där mä slägga å hade en mejsel å slipa hop dom. Å de var samma år som jag gick hos prästen. Så de var inte hela veckerna jag jobba utan de var - jag tror de var två dagar vi gick hos prästen i veckan å resten jobba jag nere där. Sedan kom jag i valsverke å då var de inte samma avlöningssystem som d'ä nu. Nu får vi löningen i kuvert. Å förresten nu, nu betalar dom lönen på bank. Nu får dom bara ett papper å gå te banken me så får dom pengar. Men då när jag jobba då var'e kuvert mä pengarna i å så en lapp där de stog hur många timmar vi hade å så där vidare. Men då i järnverke, när jag börja i valsverke, då var'e små runda plåtaskar som såg ut som snusdosor mä hål runt ikring. Där låg pengarna, å så en lapp mä timmar å hur mycke pengar'e var.

- Av vilken anledning hade man de här dosorna då?

- Ja dä vet jag inte, de fick jag aldrig reda på. Å då delas de pengarna ut för dom hade kontor i gamla herrgård som ä ombyggd nu. Där hade dom ju kontor då, å kassörn där heta Hägg på den tiden. Å sedan har vi haft flera kassörer, bland annat en som hette Palmberg, å nu har dom bara Sundman.

- Hur ofta var det avlöning då när Ni arbetade i järnverket?

- Ja var fjortonde dag då. Å den högsta avlöning jag hade i valsverke dä var åtta timmars skift å vila åtta, så vi fick göra mångatimmar varjevecka. Å vilskiftena var ju så å så när man bodde så många i samma gård. Så jag minns pappa köpte ett gammalt svinhus ... så vi fick ha de till vilorum. Vi låg där å sov oppe i skogen då, så då gick de skapligt.

- Vad hade pappa för arbete då?

- Han var snickare, träarbetare. På gamla dagar kom han opp i vattenverke ve Långviken å skötte om dä. Sedan skulle de gå i arv åt sönerna. Så min yngsta bror har vare där bra lång tid, men nu vart de indraget, så att dom har automatisk öppning å stängning där nu. Så nu är'e bara en man som går där en gång i veckan å ser över. Joodå. Jaa - jag vet inte - ja jag kan väl tala om nån rolig historia. Till exempel i sodahuse när vi jobba där. Så vi brände soda utav lut som kom tebaka ifrån kokerierna. Å den där sodan smältes så den rann i en ränna ner i en yxa vi kalla mä vatten i. Å dä smell alldeles nå jäkligt. Å en gång minns jag när järnvägen byggdes här så var de masar som var ner å titta, dalmasar. Då var de en som sa så här: "Jag har hört att Iggesund har vare storsamlare, men att dom hade eget helvete, de hade jag aldrig trott" sa han. Joo - så där var de.

- Så det var en sådan arbetsmiljö nere på fabrikena så man kunde tro att det var rena helvetet?

- Ja för all del, dä fanns såna ställen. Sodahuset dä var sånt dä. Då var dä - genom de där smällarna som blev när sodan smälte i vattne. När hon smälte då blev de vitlut å den koka dom sulfatmassa i.

- Hände det ofta olyckshändelser där?

- Joo nog var de allti, de var de visst. Under tiden jag jobba på fabriken tror jag nästan de var nie dödsfall, dödsolyckor, på de där förtitre årena. Om jag inte minns alldeles fel så var de nie.

- Var det sodahuset där som ansågs vara sämsta arbetsplatsen?

- Ja just de för de där smällarnas del. Men eljest fanns de fler avdelningar som var lika illa. Som i syrahuse de var nog hemskt där å, fast de var inte såna där smällar å så där ä. Nej, dä var dä inte.

- Hade man några skyddande kläder på sig när man arbetade där?

- Inte - ja gammalt tebaks hade dom skyddskläder som dom fick utav bolage. Dom fick ett blåställ i kvartale. Men då när jag var där då var de borttaget, vi fick hålla oss själv mä kläder. Endast gasmask fick vi då iblann. Å de var väl si å så mä dom å. Men de var ju ett

litet skydd i alla fall. I början jag jobba i driften då var de vanlig treskiftsgång, förmidda, eftermidda, natt å hela veckerna. Då hade man en sönda fri varje månad. Men sedan fick vi kontinuerlig drift vi kalla, fyrskiftsgång. Å d'å väl frågan om att de ska bli fem framdeles, de verkar på de vise eftersom dom skriver i tidningarna. Men då när vi fick fyrskiftsgång, då vart då bra lämpligt för skiftarbetarnas del, för då fick man långledigt en gång i måna'n ifrån onsdas midda till måndas midda, å den andra långledigheten - de var två långledigheter, men den där var från onsdas te månda, å den andra var från lördas midda till tisdas kväll. Å resten jobba vi.

- Det var ju vissa fördelar.

- Ja då var då. Jag tyckte om den där skiftgången, var väldigt bra.

- Vilka arbetstider hade ni då när ni gick i fyrskift?

- Åtta timmar.

- Ja men jag menar, hur byttes ni om?

- Jaa - vi hade tre förmiddagar, tre eftermiddagar å fyra nattskift.

- I den ordningen? Och sen började man om igen.

- Sen börja man om igen. Å när vi hade långledigheten ifrån onsdas midda te måndas midda, då hade vi eftermiddagar i tre skift å sen fick vi nattskift i fyra skift.

- Det blev väl arbetsamt ändå att arbeta i skift?

- Ja för all del. De beror på va jobbmän hade. Var de arbetsamt jobb då var de ju hemskt förstås, men de flesta avdelningar, som i syrahuse till exempel, så var de bara gå å titta så alla maskiner gick å så där. Så de var inge strängt arbete. De var just gaserna å syrerna som var besvärligast. De var då.

- Vilket arbete var det som var tyngst då, om man säger rent fysiskt?

- Jaa då kunde man säja då var just i sodahuse de gånger de krångla så man lära mäska å ha flis å blanda ut'en i. Å då fick man lära sej jobba i gas å rök. De var nånting hemskt.

- Hur skulle det gå till då?

- Jaa man blanda den där flisen me lut å öste mä grepe då å kasta ner i ugnen å så fick den brinna å smälta där då. Fast man fick vara väldigt försiktig så man inte körde svart vi kalla. För blev de svart då fastna de i formen, blåsformen, å då vart de stopp på alltihop. Då hade man ett väldigt jobb inan man fick göra ren de där. De var nånting hemskt de. Å så var jag i flislossningen ett tag å lossa flis ur prämar som skulle till fallhuse ... bränsle. Då va strängt jobb. Då var hårt jobb.

- Hur lossade ni den flisen?

- Vi lossa mä grep på en transportör som gick opp genom flisbingen opp te fallhuse på renmar. Å de hade vi rätt för kubiken, men nu

minns jag inte va vi hade för kubiken där inte. Å sedan kom de flis på järnvägen. Då var jag också må å lasta vagnar därifrån opp till pannhuse. Å den flisen kom från sågen i Hudiksvall den.

- Så det var betalt för ackord på dom arbetena?

- Ja dä var dä, dä var ackord för dom arbetena. Ja dä var nog ackord för nästan allting. De var en viss timpenning i driften som man hade obligatorisk om dä stog eller om dä var nå fel eller nånting, men när fabriken geck då så var de visst pålägg, ett slags ackord, en viss procent på timpenningen. Dä var de.

- Så Ni har arbetat både i järnverket och nere i cellulosafabrikerna?

- Ja dä har jag, jag har jobba på båda ställena.

- Kan man göra någon jämförelse mellan de båda arbetsplatserna?

- De kan man nog. De blev som jag säger för de arbete som var i järnverket, de var ju - ja dels var jag ju ung förstås å de var ju mest ungdom där. Dä var ju en del gamla gubbar förstås, men dä var ett arbete som fordra sin man alldeles förfärligt, så de var mycke sämre å jobba där än sen jag kom ner på fabriken. Där var dä bättre. Dä var dä.

- Var det skillnad på förtjänsterna ockåå?

- Ja tacka för dä - tacka för dä. Den högsta avlöning jag fick i järnverket när jag var där, dä var när jag var i valsverket, dä hade jag förtiåtta kronor på fjorton dar. Å då var de skiftgång åtta timmar å vila åtta. De tyckte jag var nånting hemskt. Men då var de före - omkring 1914. Från 1914 till 1916.

- När åtta timmars arbetsdagen kom, blev det treskift då?

- Ja de blev de. De blev de. Men sen slog dom igen järnverket, jag tror de var 1935 om jag inte minns fel, slog dom igen järnverket. Å sen - sen vart dä bara fabriken då i byggnadsavdelningen som gick på Iggesund.

- Det kändes väl kanske lite vemodigt när järnverket lades ner?

- Inte för min del. Nej, de tyckte jag inte. De tyckte jag inte. Men däremot har vi väldigt fint naturminne om jag säger så, efter järnverket, den där stora slagghögen vi har, slagbberge vi kallar'n. Nu har de börja växt buskar på den så han är grön nästan ända opp i toppen. Å de tycker jag är ett väldigt fint märke efter gamla järnverket.

- Ja Ni började arbeta när Ni var väldigt ung. Av vilken anledning var det Ni gick ut vid så unga år i arbete?

- Ja man måste ju naturligtvis för te hjälpa föräldrarna å få ekonomin å gå ihop.

- Hade dom inte klarat sig annars?

- Näej, dä hade dom inte. I allmänhet fick barna börja så tidigt nästan allahop. Så nog är de skillnad på den tiden å nu. Nu behöver

inte ungdomen börja förrän dom ä nitton-tjugo år.

- Var ni många syskon i föräldrahemmet?

- Ja fyra, fyra pojkar - slitvargar. Jaa - å pappa hade inte så stor inkomst som träarbetare på den tiden heller. Jag kommer inte riktigt ihåg hur mycke han hade timmen, men de var avlöningar på tjugifyra å tjugesex kronor å tjugesju å så där, de kommer jag ihåg. Inte var de så mycke å leva på, en familj på sex personer inte. De var dåligt.

- Av vilken anledning flyttade föräldrarna hit till Iggesund?

- Jaa d'ä inte gott å veta, de kan jag inte säja direkt, men efter va jag hörde far tala om så lag dom ner sågen - eller kolningen i Arbrå som han arbeta på. Å därför så skulle han söka nytt jobb, å kom hit till Iggesund då på de vise. Å de var 1904 som han kom hit.

- Var både mamma och pappa ifrån Arbrå?

- Jaa. Ja pappa var egentligen född nere i Dalarna i Enviken, men mamma hon var född i Arbrå. Å pappa han blev utackorderad hit till Enånger till en bonde som heta Fridlund. Å där var han tills han gifte sej. Då vart han bosatt i Arbrå å var där då till 1904. Jaa.

- Vad hette föräldrarna?

- Ja far hette Anders Gustav Jacobsson. Mamma heta Ingrid.

- Vad har hänt med Era bröder då? Har dom blivit kvar här på Iggesund?

- Jaa, dä har dom. Jag är äldst, å sen hade jag en bror som heta Karl. Han slog ihjäl sej för sex år sen. Han ramla ner från en ställning på fabriken å slog sönder skallen. Å sen har jag en yngre bror. Han bor i Långviken nu.

- Minns Ni någonting hemifrån angående mammas hushållsarbete?

- Jaa hon var mest för å sticka strumper å vantar å väva å så där.

- Gjorde hon det?

- Jaa. - Ja hon hade jobbigt hon, förfärligt.

- Stickade hon någonting för att sälja, eller var det just till familjen?

- Näej, just till familjen. Å sen gick hon bort iblann å hjälpte till i andra familjer å skura å så där å hjälpte till på då vise, för te få lite slantar. Men hon blev sjuk på ett tidigt stadium, så hon vart inte så gammal. Hon vart inte så gammal som pappa, hon dog hon - ja, vänta få se, hon var född 77 å dog 43 - 42 dog hon.

- Hon måste ha haft ett tungt arbete då med fyra pojkar?

- Javisst, d'ä klart dä. - Ja, dä va nerverna som sagt var.

- Hur var det med mathållningen då hemma?

- Ja då var nog si å så då. Inte fick man sån mat som man får nu inte, inte på långa vägar. Men d'ä klart att man fick så man klara sej, tre mål om dan å nått å jämt då. - Ja hon födde opp grisar så vi slakta till varje jul, i många många år. Men när hon vart lite äldre då å sjuk så blev de slut.

- Vi höll på att prata om kosthållet hemma.

- Ja just ja.

- Vad var det för mat ni åt till vardags?

- Ja mest var de strömming å salt sill å så där. Om kvällarna var de gröt. Jorrrå, då var så då. Å inte var då så gott inte.

- Var fick ni strömming och sill ifrån? Köpte ni i affären här?

- Nä de var fiskare som for in å sålde nere vid hamn där. Å då betala vi tjugefem öre kannan minns jag. D'ä två å'n halv liter då, en kann. Å nu får jag väl betala strömmingen mä tre å femti kilo tror jag. Så de var ju rätt billigt. Men de vart ju förbjudet de å. Dom där fiskarstackra dom fick inte fara in, utan de skulle gå genom affärerna. Ja-visst. Men när jularna kom, då kunde de bli en liten fest, för då blev de fläsk å korv å sånt där som hon gjorde, grynkorv å sånt där vidare. Då var de fest. Jag minns en gång, vi hade en gris som vägde hundraförty kilo när han slaktas. Stor rackare.

- Det var väl rekord?

- Ja då var då. - Ja dom gjorde då. Nu får dom inte gå opp i vikt. Dom slaktar dom ve sexti å sjutti kilo numera. Jag vet inte varför. Men fläske blir därefter år. De fläske som vi fick då utav hemgrisar, de var nånting å äta då mot va d'ä nu, om man köper en bit i en affär nu. De går ju nästan inte å bita i't. De gör då inte. Näädå.

- Hade alla gris här på bruket?

- Ja inte alla inte, men stordelen familjer hade. Hade nå små grishus oppe i skogen där utanför kasernerna.

- Vad gödde ni grisarna på då?

- Ja då var potatisskål, rester efter maten å så där, å så köpte vi nå mjöl iblann å. Iblann bruka hon köpa säi Njutånger utav en bonde å fara te Vismar å mala där, för dom hade en kvarn därborta, å fick mjöl på då vise. Så då var - då var arbetsamt förfärligt för en familj å klara sej på den tiden, så att dom skulle hjälpa till då på alla håll för te få då å gå ihop. De var de.

- Hur var det med bakning då? Bakade mamma själv?

- Jaadå. De fanns en bagarstuga härnere på plan där Långgården står nu, där var de en bagarstuga å där bruka fruntimmerna hålla till å baka. De var fruntimmer där jämt, både dag å natt å baka sitt bröd. Å då baka dom mest rågbröd, å de gjorde dom hål i mitten på kekerna å satt opp i taket på en stång för å torka. Jaa. De där ä nånting

som fruntimmer slipper numera. Javisst.

- Bakade hon allt matbröd då, mamma?

- Ja de gjorde hon. De va sällan vi köpte nånting, hon baka jämt. Likadant mjukt brö å, rågbrö å sånt där, de baka hon jämt. Å de va nog i alla familjer på de vise. De var de.

- Det fanns en affär här, eller hur?

- De fanns affär - brukshandeln kalla vi den där affärn för. Å de var - den affärn stog där - ja de står ingenting där nu ... nå affärn är borttriven aldeles. Han stog i närheten utav järnvägsövergången.

- Den här brukshandeln - hade dom allting där som man behövde, eller åkte ni till Hudiksvall någon gång också?

- Ja iblann fick man handla där å, men förnödenheter till uppehälle å så där, de hade dom nästan allting i brukshandeln. Å dom hade en del skor å byxor å blåkläder å sånt där å. Men många gånger fick man gå till stan om man skulle handla. För de var inte å åka på den tiden inte, utan då fick man gå.

- Vad var det för varor ni köpte speciellt i Hudiksvall då, som inte fanns här?

- Ja kläder å skor å sånt där, om man skulle ha nåt sånt. Ja just. Men dom hade ju en del på brukshandeln å ett tag åtminstone, de kommer jag ihåg. Men de var lite sortiment om man säger så.

- Ni hade ingen torgdag här eller så?

- Joorå, då fanns torgdagar å. När jag jobba i järnverke. Men hur länge dom hålla på mä dom där torgdagarna kan jag inte erinra mej, men de var omkring - ja 1907, när vi kom hit, då fanns dom där torgdagarna. Men när dom sluta kan jag inte säga, men de var nog omkring 1920 å -21 dom sluta. Å de var handlare från stan som kom hit då å hade sån där stånd då efter stenbyggningen på andra sidan landsvägsbron, efter åkanten där, en liten vattpuss vi säger nedanför sliperi, mellan sliperi å bron. Efter vägen där, där bruka dom ha. Å då minns jag när vi jobba i verke. Vi vart blöt å svettig å så där å så fick vi nära minuter. Då sprang vi opp hit å köpte små fyrkantiga burkar som de va pulver i, hallonpulver. Vi kalla de där för hallonlemonad, för när vi tömde de där i ett glas eller i en kopp å så tömde vi vatten oppå de där pulvre. De fräste å ånga opp. Då vart de aldeles som hallonlemonad vi köper numera. Javisst. Å så bruka vi alltid köpa en skräkaka då, en vit rund kaka så här, mä ett hål i mitten, mjuk kaka. Å den kosta fem öre. Å så köpte vi för fem öre falukorv. Ja tänk att de var - oj oj oj - ja då var roligt, på den tiden.

- Men var det varje dag dom här torgdagarna?

- Näej, de var en gång i veckan.

- Så det var så ofta i alla fall?

- Ja de var en gång i veckan. Å de var visst lördagar. Just.

- Vad hade dom för varor där?

- Ja dom hade lite krimskrams å sånt där å. Jag vet inte - ja knivar å portmonnäer å sånt där. Mösser hade dom en del å. Å en handlare som heta Alström ifrån Hudiksvall han hade mest kläder han. Visst. - På den tiden var de roligt på sätt å vis på Iggesund fast de var fattigt å eländigt. Men roligt var dä många gånger.

- Så det var mycket fattigdom och elände här förut, sade Ni?

- Jaa visst var de dä. Visst var de dä. Joadå, d'ä ett som är säkert dä. Jag vet de fanns familjer ibland som hade så uselt ställt så dom doppa potatis i saltlake. Ja de var hemskt när man tänker på't.

- Hur klarade sig de gamla på den tiden, som inte kunde arbete och ha inkomster utav det?

- Ja de var barna de som fick ta hand om dom. För de fanns ju inga ålderdomshem å vårdhem å sånt då inte. De enda som fanns så var de nånting som heta fattigvården, å dom hade en gammal stuga borta i Njutånger - ja dom skulle vara direkt orkeslös så inte barna kunna sköta dom eller nånting, då fick dom ju komma dit bort på de där. Så devar - de var väldigt uselt på de område då. Å te få nån hjälp eller nånting, dä gick inte. Å jag minns när pappa fick pension - jag kan inte säja va år de var han fick'et - men då fick han tjugesju kronor i månan. De var inte mycke de inte. Å inte var de nå hustrutillägg eller nånting man kunde få för fruntimre, för maken inte, eller makan. De var de inte. De var endast husfar'n i huse som fick pension.

- Fanns det något arbete på bruket för gamla?

- Joodå, dä gjorde dä. Dom fick arbeta så länge dom orka. De var ingen gräns satt då att dom skulle sluta vi sextisju års ålder eller nånting inte. Då fanns ju dom som arbeta till dom var en sjutti år, ända till åtti år en del. Ja, dä gjorde dom.

- Och bostäder för dom gamla - hur var det med det då?

- Ja dom fick bo kvar så länge dom arbeta å så där. Å i allmänhet så bodde dom väl i bostäderna ända tills döden kom som en befriare för dom.

- Ni nämnde om bostadshuset där Ni bodde, att det bara var enrummare. Var det det vanliga det, att man bodde i ett rum?

- De var vanligt på samhällena då, särskilt Iggesund, dä var dä. De var ett rum bara. Å de fanns familjer som bodde i ett rum som hade ända till tolv barn, så dom var fjorton stycken i ett enda rum. Å gick skift å skulle vila på dä. De var nånting hemskt dä. Oj oj oj. Nä dä fanns mycke sånt. Å den där gården som vi bodde i, som jag växte opp i - de var vägglöss å de var lopper som var nånting hemskt. De var en stor timmergård, riktig gård för övrigt, men vägglöss så in i noröden. Å nu vet jag nästan inte hur en vägglus ser ut. D'ä alldeles som dä skulle vara bortblåst alldeles sån där ohyra numera. Men då var de mycke.

- Gick det inte att råda bot på vägglusen heller?

- Näej, inte vägglusen inte. De fanns inte planer. Jag minns dom

smörjde soffor å sängar mä terpentin å lite utav varje, men de gick inte. De skulle brännas om de skulle försvinna. Å de är ju klart, inte hade dom råd å bränna opp möblerna inte. Dom smörjde in mä olika smörjer då, terpentin å jag vet inte allt, fotogen prova dom mä. Måla mä vitfärg som sagt var, de gjorde dom.

- Skulle det hjälpa?

- Ja då hjälpte för stunn. Men inte försvann dom inte, dom kom ju te-baks. Kunna försvinna för ett dygn eller nånting. Å inte var då vanligt att man fick reparation heller då på den tiden, som d'ä nu inte. Nu är'e ju en viss tid som lägenheterna ska repareras, en tie år tror jag d'ä intervaller. Men då på den tiden var de inte då inte, utan man fick tigga å be då om man skulle få nå tapeter å nånting å snygga opp till en storhelg eller nånting sånt där.

- Hur hade ni det möblerat i det där rummet då?

- De var de enklast möjliga då. De var ett köksbord å nära stolar å så en soffa å en säng. Då var inte nå annat då inte. Då var då inte.

- Hur länge bodde Ni kvar hemma sedan då?

- Jaa jag bodde hemma hos föräldrarna tills jag var sjutton år. Då tog jag å stack i väg hemifrån å ut å prova å klara mej själv ett tag. Men sen kom jag tillbaks då 1920.

- Hur var det på Iggesund om man jämför med andra ställen när Ni var ute och såg Er om? Jag menar med arbetsförtjänst och levnadsstandard.

- Ja, jag kan säga att i Iggesund var de nästan sämre än de var på andra ställen som jag kom efteråt. För att de vart lite bättre mä förtjänsten å så där när man kom ut ikring så där. Jag kom ihåg när jag arbeta på ... t.ex. på sulfitfabriken där 1918-19, så mycke pengar som jag tjäna där har jag aldrig i mitt liv tjäna. De var bra förtjänst. Men då var ju mat å sånt där dyrare. Så de var dyrare å leva än de var här på Iggesund, då var då.

- Vad berodde det på att det var så dåligt här då tror Ni?

- Jaa d'ä inte gott å veta. Då var bara järnverke som fanns till då före 1916, men sen när fabriken kom till 1916, sen vart då bättre här också. Ja, då blev de. Men ändå - jag förstår inte, för att 1921 - 1920, då var jag på kontorsbygge. Å jag kommer inte ihåg va jag hade för timpenning, jag kan inte säga de bestämt, men inte var de nå över sej precis inte, då var då inte. Men sen blev jag arbetslös å kom på Forsavägen här, å vi byggde den. Då tjäna jag förtiätt öre timmen på de där jobbe. Å då var ett hemskt arbete. Men sen kom jag på fabriken å börja där 1921 å då blev kvar där. Då var de bättre förtjänst, om man säger så. Sen vart då mer å mer betalt unnan för unnan genom avtalena som blev till å så där. Då vart ju dyrare å leva å så där så skulle man ha mer betalt.

- Har det varit några arbetstvistigheter här då?

- 1928 hade vi en bra lång strejk. Om jag inte minns fel så var han sex måna'r. Å 1932 var de en till. Å efter den strejken så blev de permitteringar så vi fick arbeta i fjorton dagar å vila en vecka å vi fick arbeta en vecka å vila fjorton dagar, jag kommer inte ihåg

vilket då var, men endera delen var då för att - men sen har fabrikena gått för fullt. Ja, då har dom.

- Hur var det med fackföreningsrörelse då? Fanns det fackförening?

- Jaadå, visst. Jag för min del var organiserad som syndikalist i början på min arbetsbana, men sedan övergick jag till pappersindustriarbetarförbunde 1920. Å pappersindustriarbetarförbunde har jag tillhört sedan, å tillhör då än i dag. Fast jag går ju aldrig på nå möten å så där nu inte sen jag blev pensionerad. Fast jag äger ju rätt å göra't som medlem, men jag går inte.

- Har Ni varit aktiv förut?

- Jaa lite grann ... jag har bland annat vare revisor i fackförening. Ja jag tror jag var de femton år.

- Har det varit enighet i fackföreningen?

- Jaa - enighet får man nog tala tyst om, för att - de var fäll nåra år som de var en arbetarkommun här som heta ...kommunisterna, som fick makten i fackföreningen å hade makten i bra många år. Men sen sprack de där. När ... kom till makten inom kommunistiska rörelsen sprack hela rörelsen. Å förresten de heta socialistiska arbetarkommun då, då heta inte kommunisterna, fast kommunisterna fanns. Då var de kommunister å socialister å socialdemokrater, så de var tre olika arbetarkategorier, om jag säger så. Den där tiden som socialisterna regera här på Iggesund, då var vi väldigt stark. Men sen sprack de där 1941 när Flygh kom till makten, å varför de sprack de var bara därför att Flygh hade sagt vid ett föredrag en gång i Stockholm "Finlands sak är vår". Å han mena på de att Sverige skulle stöda Finland mot ryssarna i kriget. Å då sprack hela de där. Då var de en del utav socialistiska kommun som gick över till kommunisterna, å en del gick över till demokraterna. Sen har demokraterna haft majoritet i pappersindustriarbetarförbundets avdelning här, avdelning 15. Å de har dom väl än i dag, tror jag åtminstone.

- Vad hade syndikalisterna för målsättning?

- Dom hade - ja målsättning kan man väl inte säga - om jag säger så, de skulle inte underhandlas utan de skulle vara direkt aktion. Om dom inte fick som dom villa så skulle de bara strejkas.

- Gjordes det det då?

- ... d'ä alldeles klart dä, men jag tror att dom här kommunistiska fackföreningarna tog överhand ändå me tiden. Å nu finns de nog inte så mycke syndikalister inte. Å de var ju mest järnvägsbyggare å vägbyggare å såna där, rallare vi kallar, som var syndikalister. På industrierna så var de inte så mycke inte. Då fanns nån enda en.

- Så då var det motsättning mellan dom arbetarna också?

- Ja dä var dä, d'ä klart att dä var dä. Å d'ä de nog lika än i dag. För om vi tänker - vid ett val, till exempel, om de ska väljas en person i kommunalfullmäktige till exempel eller i storkommun som vi har nu, å de ska väljas en person till en viss syssla, då kan jag väl nästan vara hundra procent säker på att den som har socialdemokratiska

boken i ficka, han får platsen om mer han kan nånting eller inte. D'ä bara så.

- Hur var förhållandet till arbetsledningen längre tillbaka då?

- Jaa, d'ä svårt att säga dä. Dä var olika dä. Men jag kommer inte ihåg disponenten när jag börja jobba i järnverka va han heta, han heta Sörensson, å hur han var personligen de kan jag inte säga, för då var jag så ung så, men sedan när jag vart äldre å blev lite bekant mä andra högre ... som t.ex. Gunnar Sundblad, fadern åt den här Sundblad som är nu, den kände jag ju ganska väl, å jag säger dä att - ja som drivande arbetskraft var'an ju nånting enastående. Men han var inte snäll mot sina underlydande, dä var han inte. För hemma kunde han vara så go som helst i fabriken mä tjänstefolk å så där, men så fort han kom ner i fabriken, då var han en helt annan människa. Dä tror jag inte pojken är. Jag tror inte dä. Han verkar å vara mycke ... Å förresten de har blive bättre på alla vis numera, för att nu kan man vara du å tjänis mä vem som helst. Dä kunde man inte då inte.

- Var det väldigt stora skillnader mellan folk?

- O ja, mycke mycke. Ja - jag kommer ihåg första årena gubben Sundblad var här, sen han hade byggt fabrikerna blev han ju chef här. Å dä fanns endast få inom hela Njutångers socken som våga säga du åt han. Å dä prästen, kyrkoherden ... åsså var'e en storbonde i Njutånger. De var dom två dä. Ingen annan inte. Nää. Å nu tror jag nästan att Sundblad är du mä allihop, d'ä jag säker på.

- Tiderna har ändrat sig. - Men det fanns väl andra tjänstemän också?

- Jaadå för alldel, dä gjorde dä. Men dom var stor utav sej dom å. Mycke villa vara stor utav sej. Jaa.

- Var bodde tjänstemännen här på Iggesund någonstans då?

- Var bodde dom? Ja i allmänhet så hade dom väl egna viller. Högre tjänstemännen hade egna viller. Annars så hade dom utav bolage - bolage byggde tjänstemannabostäder å så där, å de gör dom ju än i dag. Men åt arbetarna bygger dom ju inge nu inte. Inte alls.

- Var bodde de olika kategorierna här?

- Jaa ... d'ä lite mera för sej själv. Åtminstone i den gården som jag växte opp, där fanns de nog ingen tjänsteman annat än en liten - ja en som var lite förmansaktig i järnverke. Annars var de bara arbetare.

- Om vi skulle tala lite om fritiden här då. Vad kunde man roa sig med när man hade ledigt?

- Ledigt från arbete? Jaa dä var nog lite olika dä, i olika åldrar. Som när jag växte opp, då hade vi - de här område som är tillbyggt nu, de här Långgården å de här bolagsgårdarna å så här, de var ju rena skogen. Där bruka vi vara å leka å så där. Men sen när vi vart lite äldre då - skulle vi ha någe roligt nån gång ut på nån dans eller nånting sånt där, då hade dom en gammal dansbana nere efter Stjärnäsberge där, väger som går ut till piren. Dom kallar den där platsen

för Hundängen. Dit bruka vi vara. Å så var de Hudiksvall då förstås. Då skulle man dit. Men då var då te åka cykel eller gå, om man skulle dit. Så de var nog de enda nöjen man hade så var de då förstås. Här på Iggesund fanns inte nå annat än - ja, biograf kunna då vara nån gång iblann. Å så var de National då på norra Iggesund som hade nån tillställning å så då iblann.

- Vad var det för någonting?

- Jaa, iblann var'e nån dans där, å iblann kunna då vara teatersällskap som kom dit å så där. - För logerna å så. Å så hade vi gamla Folkets hus. I ändan på den här gården som jag bor nu, där stog gamla Folkets hus. Jaa. Så där var de ju bio å dans nästan varje vecka. Då var en par biografkvällar å så var'e dans nästan varje vecka var'e dans där. Å så hade vi en festplats utanför där vi bruka ha nån fest då nån gång iblann. De olika organisationerna, politiska organisationerna. Å sen har då väl blive bättre å bättre unan för unnan sen nya Folkets hus blev å så där vidare.

- Hur firade ni midsommar t.ex.?

- Jaa - d'ä svårt å säja då. I allmänhet så midsommarhelgen då blev de en fest ute på Stjärnnäs. Å de var olika organisationer som hade de där. Iblann var de socialdemokraterna å iblann var de kommunisterna å de var lite olika. Men stora fester var då, dom där misommarfesterna. Å då fick vi folk ifrån olika håll utifrån landsbygden här. De var väldigt mycke folk där iblann. Å då hade dom dans där då å tombola å nå andra spelgrejer. Jag kom ihåg en gång då var - ja, då måste jag nämna. Då var en sån där kringresande - jag vet inte va jag ska kalla'n för - taskspelare kalla dom dom där för på den tiden. I alla fall så hade han en stor skiva utsatt å då stog'e såna här höga stålspikar rätt opp på den där. Å ikring dom där spikarna så fanns olika föremål, ringar å klocker å - ja de var mycke grejer han hade ikring dom där. Då sålde han små små ringar - ja dom var kanske lite större än glase här, dom där bamburingarna som han sålde för ett visst pris per styck - jag minns inte va han tog för dom, men i alla fall så skulle man kasta en sån där ring då. Å var'e så att man lyckas slå på den darringen över den där spiken så han for ner å lag sej över spiken så där, då vann dom en viss sak. Javisst. Å jag kom ihåg, de var en gubbe som heta Albin Andersson, målar-Anders kalla'n för. Å tänk att den där han kasta så gubben som rådde om'et vart alldeles black. Då hade vi väldigt roligt åt i flera, flera år efteråt. Vi såg aldrig nån sån där herre sen inte. Nää.

- Han var duktig att kasta han då?

- Ja han var duktig å kasta. Joodå. Men den där karln är ju dö för flera år sen nu. han - ja vi hade ett väldigt nöje te spela kort efter första världskrige, 1920 å 21, 19 å. Var väldigt mycke kortspel i en backe där oppe ve gamla stalle. Ingenjör Höök hade en villa där på senare år - ja står två villor där nu förresten, jag vet inte vem som bor i Hööks villa nu, å så är'e en annan, chefen för sågbladsverkstan bor väl i den andra. Där var'e kortspel. Vi spela tjuget ett å rams å så där. Å jag kommer ihåg särskilt en lördag natt vi stog där å spela kring en stor sten. Å då vart morron å då vart in på förmiddan. Då kom en gubbe å gick över stallsgårn, han bodde i hagen, mä en korg i näven. Å då var just den där målar-Albin som jag tala om från Stjärnnäs som var mä å spela kort där. Då var fadern

som kom å gick me den där korgen. Så lyfte han opp'en på sten. "Du lära väl ha dej lite mat gosse." D'ä mycke såna där minnen, men d'ä synn å tala på dom tycker jag, för jag tycker d'ä nästan för mycke.

- Var det ordning och reda här på bruket, eller blev det mycket slagsmål och bråk?

- Ja i min barndom var'e nog mycke slagsmål å sånt där mot var'e är numera. Jaa dä var dä. Å särskilt i rena ungdomen, då kommer jag ihåg särskilt när Enångersbor å Njutångersbor var på marknad te Hudiksvall, å när dom kom hem därifrån om nätterna, då skulle dom ju igenom samhälle här. Å dä slog fäll nästan aldrig fel utan de vart nå bråk ... men d'ä tider som har försvunne de där å. Så numera är dä fäll aldrig nånting sånt där å. Å nån ordningsmakt fanns väl inte över huvud tage å nnat än en fjärdingsman, som hade hand om ordningen å så hade han en hjälpare. Så dom var två stycken som hade hann om hela ordningen på samhälle.

- Så man stod i fiendeskap med de omkringliggande byarna då?

- Ja då kan man säga på sätt å vis, för man tåla inte att till exempel en ungdom som kom hit för te få en flicka eller nånting sånt där. Då gick inte, då skulle han ha stryk. Joodå. Å lika var'e fäll om vi for till Njutånger å. D'ä klart man fick smyga sej till om man skulle försöka få nå sällskap å så där. Jaadå. Å var'e så man blev upptäckt då så var'e lite däng förstås.

- Händet det att ni hade öknamn på varandra också från olika trakter?

- Ja mycke så var de dä. Mycke så var de dä. Iggesundsborna fick ju heta sotarungar å sotarpojkar jämt dom. Ja. Å så dom andra - ja bondjäklar å bonddrängar å så där. Fick heta dä dom dä, njutångersborna å Enångersborna å så där.

- Var det mycket spritmissbruk också?

- Ja då kan jag inte säga. Ja nog var dä spritmissbruk för all del, dä var dä visst dä, men dä händer fäll lika mycke nu å dä, tycker jag åtminstone. Fast - dom sköter spriten bättre nu än va dom gjorde på den tiden.

- Gör dom det?

- Jaa, dä tycker jag. Dä tycker jag. Å när vi talar om sprit så kommer jag ihåg dom där gamla smältsmederna som jobba i smältsmijerna å dom där smälterna som dom valsa ut sen till råskener å lancashirejärn å så där. Dom arbete dom en timme å så vila dom en timme å så arbete dom en timme å vila en timme å så fortsatte dom i åtta timmar. Å dom gjorde ungefär en smälta i timmen. Sen när lörda midda kom, då hade dom i allmänhet byggt stuger ute vi skäreana här på holmarna, såna där små stuger som dom hade för te ha fritiden i. Å då kommer jag ihåg på lördagarna där när dom där gubbarna, dom där gamla gubbarna hade helg - de kunde bli på lörda eftermidda å så där - ja då var dom hem å packa i en stor mangelkorg mä grejer som dom skulle ha mä sej ut dit då. Men först hade dom vare te Hudiksvall å köpte en liter brännvin, för dä skulle dom ha mä sej ut. För nå annat blev dä ingen vila å fest i. Näädå. Å så var dä te sätta den där mangelkorgen på

skottkärria å skjutsa ner te sjön å så iväg mä korgen i en gammal eka å ro ut till dom där stugerna. Ja sen var dom där te sönda kväll å så där å då var dä te göra samma manöver hem tebaks mä den där skottkärria å mangelkorgen. Men då hade dom haft en ledighet i ett dygn som dom högakta nånting så förfärligt se. De var nånting hemskt. De var ren glädje å se dom.

- Hade dom familjerna med ut också då?

- Jaadå, visst, mycke så. Å jag minns dä var två bröder som heta Hedman, Gustav å Axel, å dom bruka ju meta ute där dom, abborre å så där, dä var dä enda nöje dom hade när dom var ute där, så var dä te supa å meta. Å jag minns en utav dom där Hedmans gubbarna. Han stekte abborrn, å sen när han ha stekt'en så han kunna äta'n, då vare alldeles som en som spela munspel, han stoppa in abborrn så här å bare tugga å tugga så vart'e bara bene som kom fram. Ja de där hade vi så roligt åt så de var hemskt. Jaa. Joo dom där gamla smältsmederna finns de mycke historier om, de gör dä.

- Var det någonting speciellt med dom då?

- Jaa dä var dä dom hade strängt arbete, men trivdes mät'. Särskilt när de blev kväll då å dom fick vara ledig på helgen, då var dom alldeles som dom skulle varit omvända människor alldeles.

- Var det speciellt dom som hade sommarstugor där ute i skären?

- Nää då, dä var många andra också, men mest var de dom, dom där som gick skift i järnverke. Ja jag vet inte dom börja bygga dom då å sen fortsatte dom unnan för unnan, så nu är'e - ja jag tror nästan en tredjedel av Iggesunds befolkning har stuger ute där. Jaa d'ä väldigt me stuger där nu. Men då på den tiden var dä inte så noga, för då fick dom ju frakta ut verke å bygga precis var dom villa å hur dom villa, men nu ska dä ju sökas å så där vidare.

- Så har man fiskat ute mycket också då, förstår jag.

- Jaa visst. Å dom hade smånet å ryssjer å sånt där å. Men mest så meta dom för dom tyckte dä var roligast.

- Fanns det många originella gamla gubbar, original som man kallar det, som Ni kommer ihåg?

- Joo, nog fanns dä väl en del, dä gjorde dä. Men men - jaa, jag vet inte hur jag ska uttrycka de där. De fanns ju en bland annat som bodde i samma gård som jag växte upp, som heta Nils Nordkvist. Vi kalla'n för tok-Nisse, för han var gammelgosse bland annat å han brydde sej aldrig i nåt fruntimmer å han brydde sej inte i grannar eller nånting. Han gick som en eremit å aldrig sa nånting. Å då hade vi vebodar i länger på sidan om kasern, som vi hade ved i å så där. Å pappa hade en vebo vägg i vägg me den där Nordkvist, tok-Nisse vi kalla'n. Å när pappa geck till sen vebo en gång å skulle efter ve så stog Nordkvist å slog sönder ett väffeljärn på huggkubben, hade lagt'et på huggkubben å slog mä ysan å skulle slå sönder't. Ja men hellre än du slår sönder de där så kan väl jag få't sa far han, för jag ä utan jag. Nåj duger dä inte åt mej så duger dä inte åt dej heller sa Nisse å mä dä så vart dä bara traser. Dä var ett original dä. Men dä fanns nog fler för all del, men man har ju glömt stordelen utav'et.

- När ni bodde så många i samma hus och mycket barn - sprang ni ut och in hos varandra mycket?

- Jadå för all del, de gjorde vi också å, men mestadelen då så blev de väl genom barna för fruntimmernas del, för att när barna kom osams då skulle ju fruntimmerna hålla om sina egna. Så dä kunde bli väldigt bråkigt bara genom sånt.

- Så det var otrivsamt att bo ...?

- Ja dä var dä, dä kan man säga. Dä kan man säga att dä var. För i den där uppgången som vi hade då, vi bodde ovanpå, så bodde dä två familjer inunder - fyra familjer inunder å fyra ovanpå. Å samma trapp skulle vi ut å in i allahop. Å jag minns särskilt ett år som dä var tjugeett minderårigt barn som skulle ut å in genom samma trapp. Dä var dä lite bråkigt. Å så skulle man hålla rent i den där trappen då olika familjer, dom skulle bytas varannan gång då å skuras å hålla rent den där trappen å farstun nere. Så då vart dä ju osämja genom dä många gånger. Visst. Dom som hade mindre barn då påstog att dom som hade mera barn skulle skura flera gånger än dom som hade mindre. Ja, dä var så eländigt så oj oj oj. Dä var dä på den där tiden.

- Höll inte kvinnorna ihop och hjälpte varandra med t.ex. bak och tvätt?

- Jo ibland kunde dä hända, men då skulle dom vara väldigt intim mä varann om dom skulle hjälpa varann. Inte annars inte.

- Så man höll var och en på sitt mycket mer då?

- Jaa. Visst, dä gjorde dom. Å likadant var dä mä tvätt å sånt där. Vi hade en liten bäck härnere då å så när dom hade stora tvättar dä gick dom ju ner i ån å tvätta. Då hade dom en gammal tvättstuga därnere, men hon är riven nu för bra många år sen. Å så tvätta dom i den där bassängen då som är ve dammluckerna där ve gamla dambron där, vid badhuse har vare. Å då var dä ett jädra arbete å te få ner tvätten å få hem tvätten å torka å mangla å stryka å - oj oj oj hur dom hade på den tiden. Dä var nånting hemskt dä.

- Jag tänkte fråga om Du hade varit engagerad i någon förening här, förutom fackföreningen?

- Inte nå annat än i socialistiska arbetarkommun. Den hade jag bra bestyr mä. För jag var liksom ordförande i den föreningen bra många år. Men sedan har jag inte vare engagerad nå annat än som revisor i avdelning 15 å så där vidare. Men nu har jag hand om den ena pensionärsföreningen här. Jag är ordförande i ena pensionärsföreningen. De finns två pensionärsföreningar på samhälle. En heter RO å en heter RF. Å nu är jag ordförande i RF-föreningen. D'ä den äldsta förening som bildats här på platsen förresten. Sen är'e en annan förening, d'ä nåra gubbar som inte kom mä i styrelsen, jag säger inte namnet på dom, men dä va nåra stycken som inte kom mä i styrelsen på ett årsmöte. Å då bröt dom sej ur å bilda en annan avdelning. Jaa. Så nu finns dä två pensionärsföreningar här. Å va dä ä för skillna på oss dä kan jag inte förstå, för vi är ju bara arbetare som har arbeta åt bolage varenda en, å lik förbaskat ska dä vara på de där vise.

- Vad har ni för verksamhet inom er avdelning då?

- Ja vi håller på - vi har syförening som syr å virkar dukar å ett som annat å vi lottar ut å får in pengar på då vise. Å så bjur vi in på träff nån gång iblann på Folkets hus andra föreningar ikring så då får vi in lite pengar på då vise. Å så reser vi ut på andra träffar, andra föreningars träffar i distrikte här. Å så gör vi nån resa iblann då, som i fjol var vi opp till Lapplandia. Då var SJ:s resebyrå som ordna så vi fick relativt billigt, å då hade vi en del bidrag från föreningen också då när vi var där. - Å nu ska vi ner till Båstad nästa månad.
- Jaså? Det låter trevligt.
- Javisst. Joodå.
- Den här socialistiska arbetarkommunen Du var med i - vad hade den för verksamhet?
- Var politisk verksamhet då. Om man säger mitt emellan kommunismen å socialdemokraterna. Om du har hört talas om vpk nu som har fått sjutton riksdagsmän i riksdan. Då var nånting liknande då. Javisst. Dom har vare kommunister men nu heter dom vpk, kallas dom, den där Hermansson som ledare. Ja just. Å hur långt dom kan komma i riksdagshänseende d'ä svårt att säga, men vi ska hoppas att då lyckas för dom så dom får ändå mer mandat.
- Men politisk verksamhet sade Du - vad gick det ut på? Att skaffa hit agitatorer eller ...?
- J a just. Å vi hade hit bra många gubbar som höll föredrag å så där. Men vi var aldrig mä på nån demonstration på första maj å så där nån gång inte. Då var vi inte.
- Så ni tog avstånd ifrån socialdemokraterna då?
- Mm just.
- När var det här ungefär som Du var engagerad i arbetarkommunen?
- Då va på 40-tale under beredskapstiden, trettiåtta å förti å förti-ett. Då ... då var då de där intermezzo var mä flyge å ... så då tyckte vi gick för långt. Så då vart den rörelsen på de här samhälle nerlag alldeles. Å jag tror inte då finns på nå annat ställe heller nu inte. Nå tror jag inte. Då finns bara kommunister å demokrater nu.
- Vad fanns det annars för föreningsverksamhet här på bruket?
- Jaa - då fanns inte just nå annat än fackföreninga, järn- å metall å grov å fabriks. Å så godtemplarlogn, IOGT i Långviken. Dom hade ett hus där fast nu är de sålt. Då finns ingen sån loge nu. Å så var då NTO. Ja. Var då enda då. - Ja dom har slage ihop.
- Några frireligiösa föreningar kanske det fanns?
- Då fanns, å då finns än i dag, då finns baptister å metodister å missionare, missionsförsamlingar. Men jag tror inte de finns nån sån avdelning här på Iggesund, men i Njutånger finns de. Å så har vi EFS, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, den lever än här på Iggesund.

- Har folk varit religiösa här?

- Då kan jag inte säga. Nog var då fäll vissa grupper men inte tror jag dom äro många inte, och har aldrig vare nå många. Då har nog mest vari fristående i allmänhet. Jaa, då har då. - Ja, då har dom nog men inte tycker jag dom har vare nå många inte, för då har man sett när dom har haft sina sammanträden å så där. Å numera så har ju de kyrkliga en auktion varje år i församlingsgården därnere - de vill säga statskyrkan, deras syföreningar, dom har ju olika grupper. Å sen har EFS en auktion därnere. Å vi i vår pensionärsförening har också haft en auktion där i år, första gången. Vi har aldrig haft nå auktion tidigare, bara lotteri, men nu hade vi en auktion. Vi fick in nästan ett å't halvt tusen på'n. Å så har vi en väldigt bra sång- å musikgrupp inom vår pensionärsförening som sjunger å spelar.

- Hur var det med musiklivet litet längre tillbaka? Fanns det någon musik?

- Då fanns en orkesterförening. Å gammalt tebaks när jag växte opp fanns en hornmusikkår här på den här platsen. Men den blev inte så gammal, den blev nedlagd alldeles. ... Å så har dom en stadig orkesterförening här, men jag tror nästan att den blir upplöst nu efter va jag såg i tidningen en dag. Elis Brunsell hade skriva om de där sen sista musik ... sluta här - att då skulle vara frågan om att lägga ner'n. Såvida inte Erik Höglund kan rycka opp'en när han kommer hit tebaks. Då var en gammal Iggesundsbo han var fin på fiol - han spela nästan va som helst, men fiol mest. Han var mä i orkesterföreningen å flytta härifrån, fick en lärartjänst nere i Hagfors i Värmland. Men nu har han fått en sån hemlängtan så han ska sluta därnere å flytta hit tebaks. Om han kan rycka opp orkesterföreningen - d'ä svårt att säga men de kan ju hända. Å dom va bra många mannar i den, jag tror dom var trettitvå stycken.

- Om jag skulle fråga något helt annat - hur var det med vidskepelse längre tillbaka, när Du var pojke?

- Jaa ... en sak kan jag väl tala om, men - ja först å främst om då gäller mej. När jag var liten, när vi bodde i Arbrå, så fick jag fulla huvve mä eksem. Såg ut som en granbark, hela huvve. Å pappa var te flera läkare. Han var te Söderhamns lasarett bland annat å skulle få bot för de där. Fanns ingen som kunna göra nånting åt mej. Men då hade dom en gubbe i Forsa som dom kalla för Nunn-Jonke. Va han heta i efternamn då kan jag inte säga, för han gick under den där benämningen jämt. Om d'ä vidskepelse eller, då kan jag inte säga, men lite klok var han i alla fall. Far tog mej på armen han å gick genom skogen opp te Forsa där han bodde å visa mä - nä, han hade inte mej mä, han var dit själv bara å fråga om han skulle ha mej mä. Nä då behöver du inte sa han, jag tror jag ska kunna hjälpa dej ändå, jag ska försöka sa han. Då laga han i ordning en sorts salva i en burk å så nånting flytande som jag skulle ta in. Jag tror inte du behöver komma tebaks nå mer sa han, jag tror han blir bra. Jag vart bra å. Den där gubben han va så säker på sitt liv å sej själv han, så han bruka fiska i lag mä en annan, en bonne i grannbyn där, å då hade dom vare ute å lagt långrev en kväll. Å då sa den där bonden, han heta Samuelsson: "vilken tid ska vi väcka i morron bitti nu då?" "Ja hörrudu i morronbitti får du vittja själv för då finns inte jag till inte sa han. Han dog på natten. D'ä säkert då. Så nog fanns då

gubbar som kunde lite på den tiden. Bland annat ett gammalt fruntimmer som bodde i samma gård som jag växte opp i gamla nia där. Hon heta Maria Svensson, Lång-Svens Maria kalla dom na för. Då hade komme en orm inunder å gått in i en glugg på muren som gården stog på. Då var vanlig gråsten men då var då håll lite här å där som ventilation, för luft. Å då hade vare en orm som gått in där. Å de var nå småbarn som hade sett den där å vart rädd för'an. Å då var de nån som hade sagt åt Maria försök å få fram ormen på nå vis. Ja hon stog oppe i fönstre hon bara å läste nånting. Va hon läste för nå då vet inte jag inte, men ormen kom fram han så vi fick fram å slå ihjäl'an. Men då kan ju hända han ha komme ut ändå, utan de där. De där vet inte jag inte, men dom påstog att hon var lite så där småfolkkunnig dom kalla't på den tiden. Jaa. Men vidskepelse över huve taget - jag vet inte. De där var väl inte nå sånt inte, de där var nå annat då.

- Ja men det var så jag menade ungefär.

- Ja jag förstår då.

- Ja det var lite kloka gubbar skulle man kunna säga som botade sjukdomar. Var det mycket sjukdomar förr?

- Jaa för all del, då var då. Å de fanns ju dom som - om då var en som vricka sej, bröt en fot eller en handled eller nästan va som helst, så fanns de såna där gamla tanter å gubbar som dom kunna gå till. Ja dom bara läste lite grann, tog i de onda å så läste dom lite. Ja då kunna bli bra bara på då. Javisst.

- Föredrog man att gå till en sådan framför en läkare?

- Ja, på den tiden åtminstone, då gjorde man. När de var såna där fel så, då var skillnad om de var en annan sjukdom. Då gick man ju till läkare förstås.

- Hade ni någon läkare här på bruket?

- Jaa hur då var - nå, när jag växte opp då fanns de ingen läkare här på bruke, å inte i Njutånger heller, utan då feck man vända sej till Hudiksvall. Å från Hudiksvall så bruka då komma en hit te kliniken. Om de var en gång i veckan eller en gång var fjortonde dag kan jag inte säja bestämt. En läkare heta Valsten å en läkare heta - var då Bremer eller nånting - ja jag minns inte riktigt, men Valsten minns jag tydligt, han kommer jag ihåg. Å dom kom dit ungefär en gång i - om då var en gång i veckan eller en gång var fjortonde dag. - Å så hade vi en sjuksyster som heta Nilsson, stor kraftig människa. Å hårdhänt utav sjutton. Å de var nånting hemskt. Den våga inte ungdomen gå till inte. Näddå, näddå, då våga dom inte. Å en sak kan jag nämna, å d'å då - då var en gammal kyrkvård som heta Martin Sundberg, han är dö nu för bra många år sen, men han var nog en närmare åtti år när han dog. I alla fall så tala han om att i början när dom anla den där kyrkogården här oppe, han är anlagd 1897 - 87 - å i början på 1900 så fanns då en polis här som heta Jonas Larsson. Ja först var'e en som heta Berg å sen var'e den där Larsson. Å sen när Larsson kom till så - de fanns aldrig nå begravningsbyråer eller nånting på den tiden, utan man feck gå på kontore å anmäla att den å den va dö. Å då svara dom på kontore, vederbörande där som man preta mä, att ni får vända er till polisman Larsson, så får han visa er var han ska ligga nånstans. Jaha - ja så geck dom dit te polis-Larsson å så följde han mä. Å när han kom opp på kyrkogården så gick han alldeles som en gubbe som går

mä slagruta å letar vatten. Han hade ju ingen sån där kvist inte, men han gick bara å rätt som då var så tvärstanna han. Hanne ska han ligga. Jaa - de där tala han om bara för att - då va många som fundera. De var för att gravstenarna stog så ojämnt på olika platser så de var kring här å där. Så de var ingen ordning som de är numera. Då tala dom just om de där, att han gjorde på de där vise. Så nog har'e vare lite knepigt här förut, då har då.

- Det måste ha ändrat sig alldeles fantastiskt mycket sedan Ni var pojke?

- Oj oj oj, fenomenalt, fenomenalt. Jaadå.

- När började det bli bättre, om man skulle försöka ange någorlunda?

- Jaa, man kan säga sen - då på den tiden fick ju de anhöriga gräva gravarna själv, på den tiden som vi talar om nu, fick dom gräva gravarna själv. Men sen så tog kyrkan hand om'et mer å mer. Fast de var bolages mark å bolages kyrkogård. 1942 eller -43 som kyrkan tog hand om'et, fick de där liksom utav bolage då. Sen blev de bättre, för då hade dom en halvtidsanställd vaktmästare. Han var anställd för te gräva gravarna å sköta gravarna som grävdes då. Men nu har dom en heltidsanställd vaktmästare som sköter bara kyrkogården. Så nu är'e ju väldigt bra där på då vise. Jaadå.